

VÝBOR Z KORESPONDENCE DANIILA L. ANDREJEVA S ALLOU A. ANDREJEVOVOU (1953–1959)

[ČÁST I, 1953–1954]

ÚVOD

Korespondence mezi Daniilem Andrejevem, který se nacházel ve vladimirském vězení, a Allou Andrejevovou, vězněnou v koncentračním táboře Dubrovlag (Mordvinsko), probíhala v letech 1953–1956 až do propuštění Daniila Andrejeva z vězení; k ní jsou připojeny dopisy Daniila Andrejeva z nemocnice z let 1958–1959. Básník a jeho žena dlouho po zatčení nevěděli nic jeden o druhém. Korespondence byla zahájena o něco později, než to bylo možné, neboť matka Ally Alexandrovny Julia G. Bružesová se dlouho obávala sdělit zeti adresu své dcery a jí naopak adresu Daniila Leonidoviče. Podle vzpomínek Ally Andrejevové dostala první zprávu o muži v roce 1950, kdy si na konci matčina dopisu přečetla: „Strýček Daňa je živ.“ V dopise dceři z 5. března 1952 Ju. G. Bružesová psala: „Daňa je živ a zdrav, posílám mu peníze, stejně jako tobě, stejnou částku. Jeho adresu nesdělují jen proto, že bys nám přestala psát a rovněž nevím, jestli to mohu udělat či nikoliv...“ V dopise ze 7. května téhož roku jí sdělovala: „Dnes jsem napsala Daňovi o tom, že jsi živa a zdráva a víc nic...“ V poznámkových sešitech (RAL) D. L. Andrejeva se zachoval přepsaný a nedatovaný dopis Ju. G. Bružesové, ve kterém mimo jiné píše: „Zamyslete se vážně, velmi vážně nad mým odmítnutím poskytnout vám adresu mé dcery...“

Zahájená korespondence byla velmi omezená z důvodu její přísné regulace. A. A. Andrejevová vzpomínala, že nejprve „měla právo psát dva dopisy za rok s omezeným rozsahem: někdy dvě stránky, někdy čtyři v závislosti na osobním nařízení cenzora.“ Později, od srpna 1953 v souvislosti s obecným zmírněním vězeňského režimu bylo dovoleno psát jeden dopis za měsíc ve věznicích a v koncentračních táborech byla zrušena všechna omezení korespondence, čímž se vysvětluje značná převaha dopisů Ally Andrejevové.

Z korespondence D. L. Andrejeva jsou vypuštěny k ní přiložené básně. Všechny publikované dopisy jsou uchovávány v archivu Ally A. Andrejevové.¹

¹ První publikace: АНДРЕЕВ Д., «Я хотел бы выйти под широкое небо...» Из Владимирского централа“, Андреева А. А. (ed.), in: *ЛГ Досье*, 1991/9, s. 23; „Почтальон в степи“ Даниил Андреев: Из литературного наследия“, Андреева А. А. (ed.), in: *Книжное обозрение*, 1993/49/3, s. 12; АНДРЕЕВ Д., „Письма из Владимирской тюрьмы“, Андреева А. А., Романов Б. Н. (edd.), in: *Лента*, 1994/23, s. 125–160;

1953

1. A. A. Andrejevové

21. června 1953

Drahá moje, rozmilá holčičko!

Jen obtížně si dokážu představit, že jako odpověď na tento dopis přijdou řádky napsané tvou rukou a já je budu číst skutečně a ne jen v nekonečných, nesčíslných snech o tobě. Bolest pro tebe je tím nejtěžším utrpením, které mě v životě potkalo – jen těžko o ní lze hovořit, víš to sama. V jakých se nacházíš podmínkách, a z čeho čerpáš sílu – tato myšlenka hryže vědomí, duši a v tomto smyslu má každý den svoji dávku trápení. Sedm let jsem si myslel, že moje láska k tobě je veliká a jasná. Ale jakým bledým přízrakem se jeví nyní ve srovnání s tím, co je teď! Pokud by tenkrát byla taková jako nyní – pak nevím sice, zda bych tě dokázal ochránit před těmi strašnými ranami – bylo v nich příliš mnoho, co nezáviselo na mé vůli – ale v každém případě by byl náš společný život jiný. Jak jsou nyní nesnesitelné vzpomínky na podrážděnost kvůli maličkostem, vnitřní prázdnotu, neporozumění největšímu daru ze všech, které mi život poslal. Vůbec mám, co jsem si zasloužil. Neodpustím si, i kdyby mi všichni odpustili. Kdyby se jednalo pouze o mně, našel bych bez problémů smysl v prožitém i prožívaném. Ale proto, aby myšlenka na tebe našla nějaký pozitivní smysl – pro to je třeba dosáhnout takové výšky, které jsem ještě příliš vzdálený. Každý večer po desáté s tebou v duchu hovořím, vzpomínám na náš minulý život nebo toužím a snažím se vše změnit; v posledním se zřejmě projevuje charakteristický rys.

Co se týče zdraví, pak pro správné zhodnocení bych se musel ocitnout v předchozích podmínkách a srovnat je s dnešními; ale i bez toho můžu říci následující. Ještě od Moskvy chodím bez hole.² Mohu jít hodinu, ale poté si musím odpočinout. Ovšem v lehké obuvi nebo na boso, jak jsem se rád procházel na vesnici v ony dny – mohl bych ujít ještě více. Proti bolestem hlavy výborně působí krátká infúzní procedura – přibližně jednou ročně. Jsem zimomřivější a hubenější, ale stav srdce je lepší, radikulitida³ se dostavuje zřídka. Hodně jsem se natrápil s bolestmi zubů, postupně jsem ztratil skoro všechny a teď si užívám s protézou. Bohužel zbylých pět zubů se podle všeho chystá uspořádat mi nový koncert; trpím, jako vždy,

АНДРЕЕВ Д. „Господи, да чего нам же нужно быть в месте“, Андреева А. А. (ed.), in: *Культура*, 1995/43/4, s. 11. Přeloženo z: АНДРЕЕВ Д., *Собрание сочинений в четырех томах*, sv. 4, Moskva 2006, s. 286–454.

² D. Andrejev trpěl vrozeným onemocněním páteře, které se čas od času zhoršovalo, díky čemuž chodil před zatčením o holi.

³ Zánět nervových kořenů.

nespavostí, ale ta je vnitřně plodná. Zeslábla mi paměť, ale zároveň s tím – promiň, prosím, tu domýšlivost – jsem nepochybně zmoudřel. Hodně studuji. V jakékoliv situaci má člověk věnovat své síly tomu nejlepšímu, co je za daných podmínek pro něho dostupné. Sféru toho nejlepšího pro mě si dovedeš představit⁴: „praktická etika“ bude podle všeho v mém případě vždy pokulhávat a dohánět vnitřní stavy. Pokud by se srovnaly plody práce nynější s těmi předchozími – pak by se tyto ukázaly jako naivní, mělké, dokonce úplně dětské. Jestliže se u tebe zachoval předchozí horoucí vztah k tomu všemu, pak bych ti udělal radost. Dávno jsi už vyjadřovala přání, abych se více věnoval vedlejší, polozapomenuté oblasti; ale samozřejmě tě nikdy ani nenapadlo, že na této cestě je možné to, co, jak se nyní ukazuje, na ní skutečně možné je za určitých podmínek. Přečetl jsem mnoho dobrého a zajímavého, obzor se o něco rozšířil. Avšak prokletá paměť překází při osvojení si vědeckých oborů a jazyků. Během půlroku nebo roku se pokusím dohnat vše v tomto směru promeškané; ale musím přiznat, že stav paměti mě někdy zbavuje odhodlání. Skvěle si pamatuji tisíce drobností z minula (do čtyřicátého sedmého), ale pokud čtu odbornou knihu, pak se ukazuje, že ji za několik dní mohu číst znovu. S uměleckou literaturou je to poněkud lepší, pokud nemám počítat definitivní ztrátu paměti ohledně děje.

Téměř každý den odpočívám při hře v šachy nebo prostě plácáním; i když je to zvláštní, naučil jsem se zase žertovat, mluvit hlouposti a dokonce se někdy smát. Vůbec se snažím neztrácet životní síly; cítím ještě ohromnou zásobu vnitřních sil a energie; ostrost, hloubka a dokonce – i když je to paradoxní – svěžest vnímání vzrostly. Přesvědčuji se, že odolnost a vytrvalost psychiky – pokud není naděje zcela ztracena – je mnohem větší, než by se dalo očekávat.

Velký význam pro mě má materiální podpora z maminkiny strany⁵, sotva si ona sama dokáže představit, za co všechno jsem jí zavázán.

Lístičku můj, nekladu ti žádné konkrétní otázky: víš sama, že každé slovo od tebe se mi vryje do paměti a bude mě provázet ve dne v noci. Neexistuje taková drobnost, týkající tvého zdraví, životních podmínek, nemluvě již o tvém duchovním stavu, která by pro mě nebyla nekonečně zajímavá a drahá. Pokud od tebe dostanu odpověď, budu následující dopis moci poslat pravděpodobně v únoru nebo v březnu roku 1954⁶ a doufám, že nebude tak

⁴ Zde i dále se hovoří o literární tvorbě D. Andrejeva, polozapomenutou oblastí má na mysli poezii, jíž se věnoval méně při práci nad románem *Poutníci noci*.

⁵ Rodiče A. Andrejevové během celé doby věznění materiálně podporovali D. Andrejeva (nejprve sami a později jejich prostřednictvím přicházela pomoc od několika jeho přátel, kteří k tomu neměli právo, neboť nebyli jeho příbuznými). V korespondenci D. Andrejev nazývá Julii Bružesovou „maminkou“ a Alexandra Bružese domácí přezdívkou – Ďukanuška, Ďu.

⁶ V těchto letech směli vězni psát jen dva dopisy za rok.

zmatený, jako tento první: měj na paměti mnohaletou přestávku. Moje poštovní adresa: Vladimir (oblastní), poštovní schránka 21, Andrejevovi Daniilu Leonidoviči. Bůh s tebou, objímám a líbám tě nesčíslně a stále se za tebe modlím. Hlavní, to nejdůležitější – snaž se neklesat na mysl. Cítím, že jsem nedokázal vyjádřit to nejdůležitější, ale to vůbec slovy nelze!

Tvůj Daniil

[*Připis z boku na první stránce*] Dnes je výročí našeho setkání v době mé služební cesty do Moskvy v roce <19>44.⁷

[*Připis z boku na třetí stránce*] To, že je láska „věčná“, nejsou jen slova.

2. D. L. Andrejevovi (A. P. a Ju. G. Bružesovým)

12. července 1953

Moji milovaní, moji drazí!

<...>⁸ Daniku, můj milovaný. Tolik let jsem čekala na dopis od tebe a dočkala se; uviděla jsem tě právě takového, za jakého jsem se celou tu dobu modlila. Buď klidný, prošla jsem těžkou a složitou cestou a nyní jsem také taková, jakou mě chceš vidět, když po mě toužíš, vím to. Nechci nyní vzpomínat na špatné, co jsem na své cestě udělala – zaplatila jsem za to, platím a budu platit a tebe prosím: netrap se vzpomínáním na nikdy neexistující tvoji nepozornost ke mně – pro mě náš společný život nemá jedinou temnou skvrnu. Jak bych jen chtěla předat mamince a Ďukanuškovi naši společnou hlubokou víru a duševní síly! Sluníčka moje, milovaná, přemilá, jsem stále s vámi a jsem mnohem lepší, než jsem byla dříve! Můj život, i když tomu maminka nevěří, je přeci jen spokojený. Pracuji, čtu, vyšívám (ozdobné ptáčky na šedivé plátno), trochu hraji na piano, doprovázím, upravuji. „Divadelní“ záležitosti se trochu zkomplikovaly, protože není režisér, ale umělecké čtení nezanedbávám, tím spíše, že je pro mě těžší než jakákoliv role, tedy je třeba to zvládnout. Máme tu mnoho překrásných květin a trochu se jim věnuji – je to také radost. Rozmilí, je možné žít v Moskvě, upravené a veselé, a méně cítit hloubku a smysl života, než někdy zde. Daňa to zná, protože jde stejnou cestou, a vy tomu na slovo věřte. Co se týče zdraví – nejsem na tom tak špatně. <...>

Váš Lísteček

⁷ Hovoří se zde o příjezdu D. Andrejeva z fronty v červnu roku 1944 do Moskvy; během tohoto příjezdu se vztahy mezi ním a A. Alexandrovnou definitivně vyjasnily a rozhodli se uzavřít manželství.

⁸ Tento dopis byl zařazen do textu dopisu rodičům, což bylo vyvoláno přísným omezením korespondence. V dopise rodičům A. Andrejevová napsala: „...vše, co vám píšu, je zajímavé a důležité i pro něho <...> proto po přečtení pošlete můj dopis jemu. Jeho také prosím, aby psal pouze vám, naše adresy se mohou změnit...“

1954

3. D. L. Andrejevovi

19. dubna 1954

Milovaný můj!

Tak už konečně mohu psát, sama tomu nemůžu uvěřit. Určitě to nejdůležitější, co musím říci, je to, že vůbec nepocítuji tyto roky jako léta odloučení od tebe. Zdá se mi, že víš, že vše prožité – bylo prožito společně.

Stala jsem se mnohem silnější, než by se kdy dalo předpokládat. Mnohé za minulé roky bych chtěla změnit ohledně svého chování, ale nic objektivně prožité bych nechtěla vyškrtnout. A ve výsledku se místo předchozího smutku a bázlivosti mými hlavními rysy stala veselost, duševní síla a trpělivost. Vnějšíkově jsem se pochopitelně změnila a zestárla, ale ani to neprožívám se zoufalstvím, na které jsem se kdysi připravovala. Víím, že pro tebe se nic nezměnilo kromě počtu vrásek pod mýma očima a i ty se mi zdáváš nikoliv takový, jakým jsi býval dříve, ale jaký bys měl být dnes, můj milý. Několik let jsem se bála, že neunesíš rozloučení s Leonidem Fjodorovičem⁹ – já jsem jej zvládla jen tak tak. Ale bez ohledu na všechny obavy jsem v duši nosila jiný tvůj obraz a tento obraz odpovídá tomu Daniilovi, kterého cítím z tvého dopisu. Zatím jsem dostala jediný takový dopis – a takové přicházejí jednou v životě. Pokus se i mezi mými řádky přečíst cit větší, než všechna slova. Trochu jsem ochladla a z vnějšku se uzavřela a nevím, jak ti předat třeba jen částku toho tepla, kterým mě stále hřeje tvůj dopis.

Moje vzpomínky na náš předchozí život jsou bez mráčku a stále tě vnímám jako svoji záštitu, klid a oporu. Pouze se obávám, že jsme se provinili tím, že jsme příliš milovali jeden druhého, příliš sobecky. Zdá se mi, že tě nyní miluji moudřeji, lépe a ještě silněji. Ptáš se mě – z čeho čerpám duševní síly? Kromě hluboké víry – co ještě pomáhá? Neočekávaně jsem našla nové uplatnění pro svoje síly – scénu. Začala jsem hrát náhodou a nyní už mám jistou zkušenost. Někdy nesmírně toužím po velkých tragických rolích, ale když nebudou, aťsi, ničeho se nebojím. Nesmírně se chci naučit přednášet verše (je to těžší než role). To je odpověď na tvoji poloviční otázku, zda jsem si uchovala předchozí vroucný vztah k poezii. Měla jsem a mám přátele – díky mému vyprávění jsou to i tvoji přátelé – ale ve skutečnosti jsi na světě pro mě pouze ty – jediný člověk, mezi nímž a mnou není a nemůže být

⁹ Leonid Fjodorovič Glinskij – hrdina románu *Poutníci noci*; narážka na zničení rukopisu.

neporozumění ani hranic mezi mnou a tvou duší – a moji stařečci. Už jsou to stařečci docela, Daniku, zvláště maminka. Stále od ní dostávám zmatené a zcela zoufalé dopisy a jediné, co ji trochu dodává sil, jsou moje dopisy a to ještě na kratičkou dobu. Vím o všem, co k nim cítíš. I já vůči nim cítím nesnesitelně svoji vinu. Jen nechci, aby tento pocit viny hrál nějakou roli při jakýchkoliv tvých rozhodnutích. Nepřemýšlej o nikom, pouze o své cestě. A vůbec nezveličuj svoji vinu, můj drahý, byli jsme všichni dospělí lidé a je nyní hloupé rozmýšlet a zvažovat minulé věci, je čas s tím přestat. Sotva něco víš o svých příbuzných. Šura¹⁰, Saša¹¹ a Galina¹² jsou živí. Alexandr Viktorovič¹³ podle mého také. Nádherné vzpomínky mi zůstaly po setkání s Aljonuškou¹⁴, je okouzující a hluboká. Děťátko moje, můj milovaný, stále se za tebe modlím, za to, aby tě Hospodin uchránil před veškerým zlem. Jsem velmi trpělivá, Daniku, jen jsem trochu zvnějšku ochladla (to není zas tak špatné), pokud je nám souzeno znovu být spolu – mám dost sil na jakýkoliv způsob života – měj to na paměti. Jestli můžeš, odpověz. Jestli můžeš, pokus se podpořit a utěšit maminku i Ďukanušku.

Dobrou noc, Zajíčku, zítra je tvůj svátek¹⁵, milé moje sluníčko, líbám tě, můj drahý, maličký.

Tvá Alla

4. A. A. Andrejevové

[konec června – začátek července 1954]

<...> Nikdy nemohlo být pochyb o tvrdosti, statečnosti a duchovním bohatství, které zkouškami pouze vzrůstá. Nemluvě o bolesti, se kterou jsem prožíval vše, co se na tebe svalilo – víš to sama, ale slovy to vyjádřit nelze. Ale neotřesitelná víra v tebe byla i pro mě oporou. Ale co mě dosud nenechává klidným, je myšlenka na zásobu tvých čistě fyzických sil, na tvoje zdraví. O této stránce svého života téměř nic nepíšeš a je třeba říci, že to působí jen málo uklidňujícím dojmem. Prosim tě, můj zelený vrbový lístečku, nevyhýbej se příště tomuto tématu, nesnaž se ho zahnat do dvou tří obecných frází, ale popiš svůj zdravotní stav podrobněji.

¹⁰ Zde i dále Alexandra Filippovna Dobrovová.

¹¹ Zde i dále Alexandr Filippovič Dobrov.

¹² Galina Ju. Chandoževská.

¹³ Alexandr Viktorovič Kovalenskij.

¹⁴ Je. F. Lisicyonová.

¹⁵ Daniil byl v pravoslavném kalendáři slaven, kromě 20. dubna, kdy se připomíná svatý poustevník Daniil Pereslavský, také 1. a 17. března, 23. července, 12. září, 24. a 30. prosince.

Určitě si dokážeš jen těžko představit, kolik pocitů, myšlenek a dohadů ve mně vyvolaly zprávy o tvé divadelní práci. V každém případě nepochybuji, že výčitky z rozumovosti jsou naprosto nesmyslné. Slyšela jsi je pravděpodobně od lidí, stojících intelektuálně níže než ty. Takoví lidé považují za rozumovost zákonitou, pro umělce povinnou snahu – uvést do sféry vědomí co největší počet umělecké látky a prostředků pro její vyjádření. Bohužel se mi sotva podaří sehnat *Dva kavalíry z Verony*¹⁶, abych si je mohl přečíst a vzpomenout si na toto dílo. Ale i tak bych se s tebou chtěl podělit o několik nápadů ohledně tvé práce. Avšak nyní je to nemožné.

I v mém životě se objevilo něco nového: 15. května jsem měl svátek – dostal jsem od maminky velkolepý, na 33 000 slov bohatý hindsko-ruský slovník.¹⁷ Skákal jsem nadšením jako blázen, všechny ostatní činnosti jsem hodil za hlavu a už půldruhého měsíce nezvedám hlavu od té pokladnice moudrosti. Chápeš, že studium žádného jiného jazyka mi nemůže přinést tolik radosti, ani nemůže postupovat tak rychle. Za tuto dobu jsem si za prvé osvojil transkripci – a ta je, jemně řečeno, podivná. Písmena často skáčou jedno přes druhé, nechtou se v místě, kde jsou napsaná, náhle ztrácejí tu nožku, tu ocásek a to, co z nich zbyde, se proplétá s dalšími písmeny, rovněž zkrácenými. Taková kombinace částí několika písmen se nazývá ligatura a ligatur je v tomto jazyce více než sto. Ale má to vše svůj půvab, písmo je pozoruhodně ornamentální a malovat tato písmena je prostě rozkoš. Za druhé jsem si vypsál více než 2000 slov, které se musím naučit v prvé řadě, a teď se je drtím. Za třetí jsem se začal seznamovat s krátkým mluvnickým přehledem, který je přiložen ke slovníku. Ovšem díky své stručnosti vyvolává více otázek, než poskytuje odpovědí. Zatím je nejméně jasná fonetika, zvláště systém přízvuků. Obávám se, že kdyby uslyšel moji výslovnost jakýkoliv Ind, potrhal by se smíchy. Tak či tak, ale za tento rok, pokud nebudou nějaké změny, zvládnou několik tisíc slov a osvojím si pravopis; a to je už základ, lépe řečeno nástupní prostor pro generální útok na hindštinu: vždyť umělecká literatura, zvláště poezie je v tomto jazyce nesmírná a doufám, že bych získané znalosti mohl přinejhorsím využít pro práci nad uměleckými překlady. <...>

5. D. L. Andrejevovi

22. srpna 1954

Sluníčko moje milé!

¹⁶ Komédie Williama Shakespeara.

¹⁷ *Хинди-русский словарь*, Москва 1953.

Konečně mám možnost ti napsat, můj milý.¹⁸

O mém životě už víš, nyní bych ráda promluvila o něčem jiném. Naše setkání se z oblasti touhy a víry přesunulo do oblasti reálné budoucnosti. Výsledky přezkoumání případu ještě nejsou známy, brzké setkání bych neočekávala, ale myslím, že za rok za dva můžeme být zase spolu. V Moskvě nebo podobném městě nebudeme podle všeho moci žít. Musíme dopředu promyslet, jaké máme nejlepší možnosti pro práci, a samozřejmě vybrat stejné město, aby později nevznikaly zmatky. Nemusím ti říkat, že máme jednu povinnost – moji stařečci. Nemyslím, že by se nám podařilo žít společně s nimi (to je to jediné, co chtějí), ale v každém případě bych chtěla, aby jim vše, co učiníme, vyhovovalo. Ano, můj milý?

Měli ke mně přijet, ale nepřijeli.¹⁹ Doufám, že za to může jen horké počasí a problémy na železnici. Potřebovala bych velmi mluvit s tatínkem o našem případě²⁰, ale pro maminku by cesta představovala příliš velkou zátěž, fyzickou i psychickou. Snad je lepší, že nepřijeli.

Druhá složitá otázka – tvoji blízcí. Mně se lehce škrtají předchozí svazky, protože ze vší minulosti jsi mi drahý pouze ty, ale sotva je to tak prosté i pro tebe. Velmi se obávám tvého pocitu viny vůči všem „naším“. Napsala jsem ti už, můj milý, že děti ani slabomyslní mezi námi nebyli. Všechno, co se stalo, bylo naprosto logické a ani jinak tomu být nemohlo. Jaký má smysl stěžovat si na minulost a hledat viníka katastrofy, která nemohla nepřijít. Tvého pocitu viny vůči „přátelům“ se obávám proto, že ti může překážet při zdravém a klidném rozmyšlení o budoucím, možná už přicházejícím životě. Promiň, Zajíčku, že ti tak píšu, ale určitě rozumíš, jak je to důležité.

Dokážu si jen špatně představit tvoje budoucí zaměstnání. Za studium hindštiny jsem nesmírně ráda, ale myslím, že nějaké jeho praktické využití je ještě vzdálené. Svoji práci si představuji o něco lépe. Nejraději bych pracovala v divadle. Cítím, že bych tam mohla mnoho udělat, samozřejmě za nějakých normálních podmínek, hlavně co se týče psychického stavu.

O moje zdraví se nemusíš vážně obávat, žádné významné choroby nemám, je tu jen stará, odporná vegetativní neuróza, která se čas od času ozve. Bez ohledu na to cítím, že za příhodných okolností jsou moje tvůrčí možnosti větší a hlubší, než dříve. Nemohu si zatím ověřit, jestli se zachovala moje profesionální zručnost výtvarníka, ale kdoví proč se mi zdá, že utrpěla jen dovednost malovat portréty, protože k tomu je nutné trénovat.

¹⁸ V dopise ze 3. května 1954 napsal Alexandr P. Bružes dceři, že jí D. Andrejev „už několikrát psal a se znepokojením se nás ptá na příčiny tvého mlčení. Jsme velmi rádi, že jsme mohli rozšířit naši pomoc pro něho a posíláme nyní nejen peníze, ale i potraviny a věci.“

¹⁹ V roce 1954 byly vězňům povoleny dříve zakázané návštěvy blízkých příbuzných.

²⁰ A. A. Andrejevová se nejednou obracela dopisy a žádostmi na různé instance a snažila se dosáhnout revize případu, o což se neustále snažil i její otec.

A nyní o životě. Dál se učím recitovat verše, ale naprosto nechápu, jak přednášet Bloka. Lehčeji se mně recituje, když je báseň napsána jako monolog, ale přednést básně napsané na základě hudebního principu, to pochopit nedovedu. Obávám se pustit se do Puškina, i když jsem hrála Marinu a přednášela Taťanin monolog. Velmi tu chybí režisér, přičemž nikoliv žena, to v žádném případě. Víš, že jsem je nikdy neměla ráda a nepřátelila se s nimi, a nyní se na ně nemohu ani podívat. Ta nejlepší žena se hodí pouze jako doplněk moudrého muže (výjimky jsou velmi řídké).

Moje chaotická zahrádka²¹ se na mě nerozzlobila za nedostatek péče a snaží se, jak může: tykve vyrostly jako prasátka, rajčata se začínají červenat, okurek už máme nad hlavu, zelí snědli červi a místo části okurek vyrostlo několik dýní – malých a nepříliš dobrých, ale přece jen dýní.

Ještě mám jednu starost – lesního holoubka, který se k nám dostal náhodou. Zkrotl a zhloupl jako truhlík, ale je velmi milý. Nikoho se nebojí a nepouštíme ho ven od té doby, co jsem se za ním musela plazit po břicho, aby ho nesnědly kočky.

Sluníčko moje, napiš mi přímo sem, jestli můžeš, ale dej o tom vědět mamince, abych věděla, zda mám očekávat dopis. Na shledanou, Zajíčku, Vlaštovko, ať tě chrání Bůh, můj milovaný.

Tvůj Lístek

6. A. A. Andrejevové

1. října 1954

Moje *prija* (to znamená hindsky milovaná), *rhi* (milá), *ljalii* (děvčátko)!

V tomto dopise se musím dotknout tolika témat, že sám nevím, jak je vměstnám do jednoho rámce.

Nejprve o zdraví. Jak jsem tě prosil, drahá, abys mi o svém zdravotním stavu psala čistou pravdu, nic neskrývala a nic nepřikrašlovala! Nebo si snad neuvědomuješ vážnost svého stavu? Z mamince dopisu jsem mohl vyčíst pouze to, že kromě hrozivého zhubnutí následkem chudokrevnosti (velmi pochybuji, že jde jen o chudokrevnost), tě stále trápí pravidelná a nevysvětlitelná bolest jícnu, dávení a v takové době nemůžeš ani jíst; a pro diagnózu je třeba udělat řadu vyšetření, které nelze provést tam, kde se nacházíš. Poslední

²¹ „Zahrádka“ se nacházela vedle Kulturně-vzdělávacího oddělení tábora; podařilo se jí zřídit na základě nařízení vedení – zvelebit prostranství tábora vysazením květin. V dopise D. L. Andrejevovi ze 13. června 1955 A. A. Andrejevová o „zahrádce“ napsala: „Zatím máme salát, mnoho kopru, mrkve, řepy, objevily se už okurky a na rajčata jsem prostě odborník. Tato práce se mi strašně líbí...“

okolnost mě zaráží: dokonce i zde, kde jsem, se v podobném případě dělají všechna nezbytná vyšetření, zkoumání apod. a všemu je věnována zvýšená pozornost. Snad by bylo třeba více energie a houževnatosti z tvé strany? Bohužel maminka nepíše ani slovo o tom, na čem jste se usnesly ohledně stanovení diagnózy. A přitom je dnes už jasné, že se jedná o tu nejdůležitější, naprosto neodkladnou záležitost. Budeme na tom opravdu dobře, pokud vyjdeme do života jako práce neschopní invalidé, nebo v takovém stavu, kdy se v nás všechno bude držet v zoufalém nervovém napětí – do prvního zhroucení. Poslední zprávy o tobě jsou pro mě skutečnou ránou. Naději na kvetoucí stav tvého zdraví jsem se pochopitelně neutěšoval, ale to, co nyní vychází najevo, natolik mění celkový obraz, který se ve mně podle tvých dopisů vytvořil, že nejsem schopen ovládnout svoje rozrušení. Navíc se bojím – odpusť mi upřímnost – tvého lehkovážného vztahu k vlastnímu zdraví a snahy mávnout rukou nad nepříjemnými starostmi o něj. Pro Boha, udělej vše možné i nemožné, aby se objasnily příčiny tvého onemocnění. Přece nemůžeš nechápat, milé dítě, že aktivní péčí o sebe projevuješ i péčí o mě a o naše stařečky. Nemysli si, že všechno skončilo vegetativní neurózou a jiné neduhy na tebe nemohou.

Mám za to, že oba musíme s maximální objektivitou a bez příkras znát tělesný stav a psychické i fyzické možnosti jeden druhého, abychom si lépe mohli představit naši reálnou budoucnost. Pokusím se ti představit obrázek toho, jaký typ popisu tvého zdraví bych od tebe chtěl dostat.

Takže... Vypustím drobnosti typu: bolesti hlavy, dobrodružství se zuby a protézami, občasná nadměrná činnost srdce, jakési podivnosti se zrakem a jistou, pro mě novou záležitostí – hemeroidy (nezarážej se a neostýchej se, drahá: nevyhnul se jim ani Alexandr Makedonský). Víceméně vážné neduhy mám tři: radikulitida, gastritida²² a manicko-depresivní psychóza. V minulém roce se radikulitida rozhodla předvést nová čísla, přicházely bezdůvodné ostré bolesti tu v lýtkách, tu ve slabinách atd. Křemen a sollux a ještě cosi zahnal tohoto sprostého chuligána zpátky do jeho nory – do beder. Od července se v tomto ohledu cítím dokonce lépe, než ve čtyřicátém šestém roce: mohu ujít bez jakékoliv únavy deset dvanáct kilometrů (samozřejmě pouze bos) a po krátkém odpočinku – ještě stejnou vzdálenost. Procházky jako byly tehdy naše ve Filippovském bych nyní zase zvládnul. Říkají, že lýtka mám nyní jako fotbalista. Díky skvělým balíčkům jsem přibral na váze a nyní jsem bezpochyby těžší než před osmi lety. Mimochodem mě to vede k myšlence, že v případě

²² Tj. zánět žaludku.

našeho života někde v oblastním městě by bylo dobré, kdybych v první době nastoupil jako listonoš.

Za druhé: gastritida. Tento suvenýr mi osud neočekávaně poskytl v létě. Energicky mě léčí, ale zda se podaří dosáhnout naprosté likvidace tohoto onemocnění, je zatím brzy hádat. V každém případě, pokud se nebude rozvíjet, bude se ztráta práce schopnosti omezovat na období zhoršeného stavu, které trvá několik dní a někdy pouze několik hodin.

A nakonec tvůj starý známý – manicko-depresivní psychóza. Trpěl jsem depresí v padesátém roce, ale pouze v lehké formě; všechno se obešlo bez speciálních opatření. Tento rok to bylo horší. Nyní se nacházím v podmínkách, které lze v případě boje proti depresím a s ohledem na reálné možnosti nazvat ideálními. Kromě toho bojuji s psychickou stísněností vyzkoušeným způsobem, pomáhajícím mi v obdobných situacích: tělesnou činností spočívající v chůzi na bosu. Víš o mém zakořeněném, od raného dětství instinktivním odporu k obuvi a jisté návyky, které jsem si osvojil jako dítě. I jako dospělý jsem ne nadarmo odřepal tisíce, ne-li deseti tisíce kilometrů bosýma nohama po brjanských lesích, Krymu, Ukrajině a jiných kouzelných místech. Cítím naprosto jasně, že zemský povrch vydává jakési záření, které odkrytými chodidly proniká do organismu a působí na něj blahodárně, zvláště na nervovou soustavu. Nevím, jaké výzkumy nyní provádějí specialisté ohledně tohoto záření a jeho využití v lékařství. Ale já sám ze zkušenosti znám jeho účinnou sílu nejlépe. Mimochodem, nepochybuji, i když to zní zvláště, že chůze bosky po chladné zemi působí obzvláště intenzivně – samozřejmě pokud je člověk dostatečně zvyklý. Avšak nyní pocítuji blahodárný účinek tohoto záření mnohem silněji, než dříve. V místnosti se už dávno obejdu bez obuvi po celý rok a těším se ze zdravého chladu cementové podlahy (spolu s botami jsem se rozloučil i s chřipkami, které mě dříve navštěvovaly třikrát čtyřikrát za zimu) a nyní chodím [...] ²³ pouze bos a cítím pokaždé takový příliv síly, energie a radosti ze života, že se přímo stávám jiným člověkem. Po [...] se mohu věnovat hindštině s dvojitým úsilím čtyři až pět hodin v celku. Jsem pevně rozhodnut, že se na svobodě budu podřizovat mučení obuvi pouze v případě krajní nezbytnosti, ať by to zpočátku vyvolávalo neporozumění a posměch sebevíc. Ale kolik musí ještě uběhnout měsíců, až bude zcela nastolen normální stav a zda nám tato idiotská rozervanost nezkomplikuje náš budoucí život – to samozřejmě říci nedokážu. Doufám, že přinejhorším existuje jakýsi systém pomoci při dočasné invaliditě i pro toho, kdo má tak komplikovanou minulost jako já.

²³ Zde i dále označují hranaté závorky slova vyškrtnutá cenzurou.

A nyní o tom nejsložitějším. Moje rozmilá holčičko, samo sebou se rozumí, že se pokusíme učinit vše tak, aby to vyhovovalo našim stařečkům. Ale naprosto nechápu, proč trhat minulé svazky. Mohou být rozervány, ale nikoliv z mé strany. (Mimoходом, proč jsi napsala slova „přátelé“ a „naši“ v uvozovkách?) Mé vztahy k dřívějším přátelům zůstaly jako dříve a proč by se také měly měnit? Nikdo není přede mnou vinen. Jiná věc je, že si nikdy neodpustím jisté věci, jak by to učinil každý jiný člověk třeba jen s miligramem svědomí. Vše jsem probral a promyslel tisíckrát. A i když jsou jisté detaily nejasné a něco se může vysvětlit pouze při osobním setkání, samotný fakt mého provinění vůči některým z nich je jasný jako den. Jestliže se mi v budoucnu podaří setkat se s nimi a jestliže mě přitom, hrubě řečeno, nepošlou k čertu – bylo by pro mě největším štěstím mít možnost jim něčím pomoci a ulehčit. Trápí mě myšlenka, že mé možnosti budou právě v tomto smyslu nicotné a někdy nebudou vůbec. Ale nenapadá mě, čím by mi tyto pocity nebo záměry mohly překážet při střízlivém a klidném přemýšlení o budoucím životě. Co se týče města, už jsem ti odpověděl²⁴; ale samozřejmě je Kolomna pouze jednou z variant a očekávám „protinávrhy“. Rád bych žil nedaleko od Saši. Vůči němu jsem se provinil tak, že to nelze vykoupit ani za deset životů. Podle přísloví: hloupost je horší než zlodějina. A také vůči Šuře a A. V.²⁵ jsem se moc hezky zachoval. Nedokážu si představit, jaký je nyní jejich vztah ke mně (jsou-li živi) a budou-li ode mě chtít přijmout pomoc alespoň, co by se za nehet vešlo. Mám ovšem za to, že nám to nepřekáží přemýšlet o uspořádání našeho budoucího života – ale možná jsme v tom oba vedle. Snad se tu projevuje moje slovnatá deprese, kdy všechno vidím jen v temných barvách, ale nemůžu se nějak přivést do stavu nadšení z toho, že končí pohádka o Zlaté rybce. Navíc stařena dokázala alespoň někým být, dokonce i římským papežem, ale my? Cítím z tvého dopisu, že jsi krajně vyčerpána. Představuji si, co všechno proběhlo při setkání se stařečky.²⁶ (V duchu jsem byl s vámi.) A pokud se dostaneme na svobodu, budeme muset nejprve přemýšlet nikoliv o tvé práci, ale o znovuoživení tvých sil. To mě trápí ze všeho nejvíce – jak to udělat a co budu muset podniknout. Co lze vyřešit nebo si jen představit předem? Příliš jsme se odtrhli od skutečnosti a příliš budou zúženy naše vlastní možnosti. Bojím se například, že v prvním období nebudeme pomáhat stařečkům, ale oni nám. A ať se na takovou myšlenku zlobím, jak chci, zdravý rozum potvrzuje její oprávněnost. Kdy se postavíme na vlastní nohy, je jiná věc, ale jak to dlouho bude trvat? Mám přeci svoji hrdost, Allo, a při

²⁴ V jednom z nedochovaných dopisů se podle všeho již hovořilo o volbě možného budoucího bydliště po propuštění.

²⁵ Zde míněn A. V. Kovalenskij.

²⁶ Jedná se o návštěvě rodičů Ally Alexandrovny u ní v koncentračním táboře.

představě padesátiletého neopeřence, kterému obětaví rodiče strkají každou chvíli do zobáku červíka, kde mám brát nadšení, řekni mi, prosím?

Zdá se mi, že studium hindštiny je to nejlepší, co mohu nyní dělat. Vidíš z novin, jak rychle a jak široce probíhá naše kulturní sbližování s Indií (lezu po zdi z toho, že nemohu vidět indické filmy!). Z hindštiny se překládají stovky literárních děl včetně poezie. Copak studium tohoto jazyka nemůže, kromě jiného, přinést konkrétní praktický užitek? Ale problém spočívá v tom, že, i kdybych se do našeho setkání naučil jazyk tak, že bych potom už jen doladřoval a prohluboval tyto znalosti (což je velmi pochybné!), není jasné, jak bych mohl tyto znalosti využít v nějakém oblastním městě, kde není ani vydavatelství. Ať tak či tak, snažím se toto studium zlepšovat, jak jen můžu. Zatím jsem se naučil asi dva tisíce slovíček (obávám se, že ne příliš dobře) a nyní se věnuji čtení a hlavně písmu. Protože mám pouze slovník, dělám to takto: zakryji indický zápis slova a nechám odkrytý pouze jeho přepis ruskými písmeny, představuji si, jak je třeba dané slovo zapsat v hindštině – a píšu. Uvědom si, že jsem neměl odkud načerpat pravidla, kromě z vlastního pozorování a zobecňování, a pravopis, otevřeně řečeno, je strašně zvláštní: písmena skáčou jedno přes druhé, bez viditelného důvodu se vypouští nebo se píšou na jiném místě, popřípadě po sobě zanechávají pouze jakousi nožku a ty ligatury... Citlivějším povahám se pronikat do této moudrosti nedoporučuje. Ale představ si! Z deseti slov chybuji už jen v jednom a to ještě zřídka. (Před dvěma týdny jsem v každé desítkě dělal tři až čtyři chyby.) Podobně se učím i čtení. Jestliže se po čase dostanu i k výboru textů a mluvnici, půjde vše lépe.

Není mi jasné, proč tak rozhodný důraz ve své činnosti kladeš právě na přednes veršů. Jestli můžeš, odpověz. Vůbec je v mém dopise zahrnuto mnoho dotazů, ačkoliv ne všechny jsou označeny otazníky, a až se budeš chystat, abys mi napsala, přečti si ho, prosím, a odpověz na vše, na co můžeš. Další dopis napíšu na začátku prosince nebo na začátku ledna. Ať tě chrání dobré síly od veškerého zla, duchovního i tělesného, od nemocí, ztráty sil, od obtížných vztahů s lidmi, před ztrátou naděje – od všeho, všeho špatného. Bůh buď s tebou, můj milý ptáčku ohniváčku, dobrou noc.

Daniil

7. D. L. Andrejevovi

16. října 1954

Můj milý, dostala jsem od tebe dlouhý dopis a částečně na něj odpovídám. Především si tolik nezoufej ohledně mého zdraví. Mumik²⁷, jak je jí vlastní, všechno zveličuje, nic strašného se se mnou neděje, chudokrevnost už léčím výbornými léky, které mi poslal Ďu, a cítím se lépe. Téměř vše, co mi dělá zle, spočívá v nervech, což je vidět z toho, že po setkání s našimi, které nebylo tragické, jak si myslíš, ale naopak úžasné, je mi mnohem lépe. Ujišťuji tě, že ke svému zdraví přistupuji se vši vážností, ale psát o něm už nebudu – škoda místa v dopise. Co se týče tvého zdraví – představuji si ho vždy v těch nejčernějších barvách a jestliže jsi tam, kde se nacházíš, měl depresi pouze dvakrát, pak je to dar. Ale dostat se z ní je třeba.

Co a kam jsi psal ohledně našeho případu? Zamysli se, co lze v tomto směru ještě udělat. Jedině změna podmínek znamená radikální léčbu.

Ted', sluníčko, něco o „přátelích“. O mnohém budeme mluvit, až se setkáme, tehdy ti objasním i ty uvozovky, ale zatím opakuji, že mě velmi znepokojuje tvá „*hypertrofie svědomí*“. Proč nechceš pochopit, že jinak jsme skončit nemohli a že jsi před lidmi vinen stejně, jako oni před tebou. Podle všeho vím více o tom, co se s námi stalo, než ty. A *hlavu ti zatemňují myšlenky na tvoji vinu a budoucí setkání místo myšlenek* na náš budoucí život. Kolomnu označuješ jako možnost našeho budoucího bydliště – protože tak budeš blízko Sašovi, vůči kterému ses provinil (mimočodem, já se tím už vůbec netrápím: až mi osud předloží účet, zaplatím). Není třeba přemýšlet *o tom, vedle koho budeme žít*, ale jak budeme žít, abychom se mohli vrátit do „velkého života“. Ať je to pro začátek třeba Kolomna (když si budeme moci vybrat), ale pouze jako bod, od kterého se odrazíme na další plavbu. Musíme svůj život vidět nikoliv jako konec pohádky o rybáři a rybce, ale jako *ztroskotání*, z kterého se musíme vzpamatovat a žít – lépe, než jsme žili. Svou vojáckou povahou se snažím obsadit půdu, neboť na stavbu hydroelektrárny nás sotva pustí (?!). A tady je, Zajíčku, můj „protinávrh“, přemýšlej o něm, prosím. Mimočodem nemaluj osud v tak tragických barvách: Kovalenští jsou živí, nedávno jsme se viděli, on pracuje jako účetní. Galina Jurjevna²⁸ pracuje ve svém oboru, Saša podle všeho také a Serjoža²⁹ se nyní buď toulá po Moskvě, nebo odjel

²⁷ Zde i dále Julia G. Bružesová.

²⁸ Galina Ju. Chandoževská.

²⁹ Sergej N. Ivašev-Musatov.

k Nataše³⁰ do Kišiněva. Ujišťuji tě, že se všichni zařídili v životě dříve než ty. Tvrdě jsem se přesvědčila, že mi v životě nejsou potřební přátelé, ale dobří kamarádi a vhodní souputníci. A to, co Serjoža nazývá „lidskými vztahy“ a staví tak vysoko, už více nepotřebuji. Podle starého přísloví – spas mě, *Bože, před přáteli, od nepřátel* si pomůžu sám. Neboj se toho, můj milý, a věř mi, že mám důvody takto uvažovat. Neprožívej tak hluboce, že nám naši pomáhají a budou pomáhat. Jinak to ani nyní být nemůže, přijmi vše, jak to je, netrap se ještě tímhle, vždyť jsou přeci úžasní. Uč se svoji hindštinu – sláva Bohu, že ji máš, jsem za to nesmírně ráda a myslím si, že je to moudré a správné. A já se budu učit recitovat básně; za prvé proto, že miluji poezii, za druhé proto, že mi recitace nejde a to nesnesu, a za třetí proto, že práce výtvarníka mi neuteče, pro divadelní soubor jsem stará, nevím, zda bych se mohla dostat do provinčního studia, ale recitátor může vystupovat v jakémkoliv klubu. Drahý můj, milý, sluníčko moje, drž se pevně tlapkami, můj Zajíčku, ať tě chrání Hospodin, chlapečku, nesmírně tě miluji.

Tvůj Lístek

8. A. A. Andrejevové

[bez data]

Jasný můj paprsku, brzy ti pošlu dlouhý dopis – odpověď na dva tvé. A nyní jen několik slov. 10. listopadu jsem napsal druhou žádost – tentokrát předsedovi rady ministrů.³¹ Vyložil jsem vše podstatně podrobněji a, řekněme, mnohomluvněji, než poprvé a dbal jsem zvláště na přesnost a absolutní pravdivost. Byl jsem s tím spokojen.

Teď budu na rozhodnutí čekat naprosto klidně s vědomím, že instance, na které vše závisí, má o našem případě o mně samotném správnou představu.

Kvůli mému zdraví se znepokojuješ naprosto zbytečně. Jisté nedůležité stavy, které trvaly od května do října, definitivně přestaly, hlava je ještě mdlá a prázdná, ale jsem teď nesrovnatelně klidnější. Práceschopnost u mě ještě nedostihla normálu, ale zvýšila se. Takže ke znepokojení není žádný důvod.

Nesmírně mě zajímá tvá divadelní práce. Piš o ní více a podrobněji. Jednomu však nerozumím: proč musíš hrát mužské role?! Copak tam nejsou muži? Musím říci, že si tě

³⁰ Natalija V. Kuzněcovová – manželka S. N. Ivaševa-Musatova, byla odsouzena v případě Daniila Andrejeva. Byla uvězněna až po svém muži, takže stačila zachránit jeho obrazy. Po věznění v kazaňské psychiatrické léčebně (tzv. *psychušce*) odjela do Kišiněva, poté se vrátila do Moskvy.

³¹ V Sovětském svazu funkce odpovídající předsedovi vlády. V té době ji zastával Georgij Malenkov.

dokážu představit v nejrůznějších rolích, ale na muže mi nestačí fantazie. To, že se tak houževnatě věnuješ recitaci, je podle mého dobré a správné: myslím, že kvůli básním bys neměla opomíjet ani prózu. Co máš konkrétně připraveno za prózu? (Nemyslím dramatické texty, ale literární.) Nemohu ještě přesně říci, kdy ti pošlu dlouhý dopis – možná během několika dní <...>, možná až po Novém roce, je pro mě nesmírně důležité, abys ho dostala: dotknu se v něm řady důležitých otázek. <...>

Něco jiného – tvé zdraví: sama přiznáváš, že se nesmíš přetahovat a pak se prořekneš, že často býváš přetížena. To není moc potěšitelné.

Máte přeci také normu pro pracovní den. Nebereš si spíše ty sama na sebe více, než dovoluje zdraví? <...>

Při kompletním či částečném využití tohoto materiálu je vyžadován odkaz na www.rodon.cz.